పరమార్థం

ఎమ్. వి. ఆర్.
రాధాకృష్ణ

పూజగదినుండి బయటకు వచ్చిన మాధవరావుగారు అలవాటు ప్రకారం ఆఫీసుగదిలోనికి వెళ్ళిపోయారు. వెళ్ళేముందు పూజ గదిముందు తచ్చాడు తున్న శాంతమ్మను ఆయన గమనించక పోలేదు.

ఆమె కళ్ళలోనికి చూసే ధైర్యం ఆయనకు లేదు. చూస్తే, ఆ కళ్ళలో కనిపించే భాష ఆయనకు బాగా తెలుసు. అందుకే తల వంచుకుని సరాసరి ఆఫీసు గదిలోనికి వెళ్ళిపోయారు.

కాస్సేపట్లో పాలగ్లాసుతో శాంతమ్మ రానే వచ్చింది. ఆమె చూపులబట్టి ఏదో తగేసి తేల్చుకోవటానికే వచ్చినట్లు గ్రహించారు ఆయన.

నిశ్శబ్దంగా పాలు తాగి, తిరిగి గ్లాసు ఆమెకు అందించారు. ఆయన అనుకున్నట్లుగానే ఆమె వెంటనే వెళ్ళిపోలేదు.

తన ఉనికిని మరిచిపోయినట్లు సీరియస్‌గా ఏవో కాగితాల్ని చూసుకుం టున్న భర్త వైపు సూటిగా చూసింది.

"ఏమండీ! నే నిక్కడే ఉన్నాను" అంది, కాస్త కోపంగా! ఆయన తలఎత్తి చూసి, చిన్నగా నవ్వారు.

"ఓహో. . . ఇక్కడే ఉన్నావు కదూ! అన్నట్టు ఏమిటి సంగతులు?"

"తుని నుండి నిన్ననే అన్నయ్య కబురు పంపాడు."

"అలాగా! అంతా క్షేమంగా ఉన్నట్లేనా?"

"శుభ్రంగా ఉన్నారు. . ."

ఆ తరవాత ఆవిడ చెప్పబోయే దేమిటో ఆయనకు తెలుసు. అందుకే— "మంచిది" అన్నారు, తిరిగి కాగితాల వైపు దృష్టి మరల్చుతూ.

భర్త నిర్లక్ష్యం ఆవిడకు కొత్త కాదు. అయినా, ఉత్సాహంగా అక్కడే కూర్చుని—"నానిగాడు మనల్ని కలవరిస్తున్నాడటండీ. పాపం, ఆ వెధవకు మనమంటే ప్రాణం" అంది.

మాధవరావుగారు మాట్లాడలేదు. కాగితాలపై నుండి దృష్టి మరల్చనూ లేదు. అయినా, ఆవిడ నిరుత్సాహ పడలేదు.

"కుర్రనాగన్న! ఎర్రగా, బొద్దుగా ఎంత ముద్దొస్తాడనుకున్నారూ! చూడ్డానికి వేలెడంత లేడుగాని, ఎంత అల్లరి చేస్తాడో! ఆమధ్య తుని వెళ్లినప్పుడు బాగా చేరికయిపోయాడు. వదిలి రా బుద్ధి కాలేదు."

"అలాగా!" అన్నారు ఆయన పొడిగా.

"అన్నయ్యకూడా అన్నాడు నుమండీ— 'తీసుకుపోవే' అని. తెచ్చేసుకోవల సింది."

మాధవరావుగారు మాట్లాడలేదు.

"ఏమండీ, మిమ్మల్నే. . ."

"వింటున్నా. . . చెప్పు!"

"నా మాట వినండీ. . ."

"వింటున్నాగా. . ."

శాంతమ్మ కోపంగా లేచి, ఆయన చేతిలోని కాగితాలు లాక్కొని పక్కకి గిరాటు వేసింది.

"ఎంతసేపూ నేను గొంతు చించుకుని అరవటమే గాని, మీరు అసలు వింటున్నారా?"

"వింటున్నాను, శాంతా!"

"బాగా వినండి. నానిగాడిని మనం పెంచుకుందాం."

"పెంచుకుని!" ఆయన ఆశ్చర్యంగా అడిగారు.

"పెంచుకుని. . . పెంచేసుకుని. . . ఉంచుకుంటాం." చెప్పింది శాంతమ్మ.

"మీ అన్నయ్య ఒప్పుకోవద్దూ!"

"అన్నయ్యకికూడా ఇష్టమేనండీ!"

ఈసారి ఆశ్చర్యపోవటంకూడా ఆయన వంతే అయింది.

"నాలుగు రోజులు పోనీ. . . అప్పుడే తొందరేమొచ్చింది?" అన్నారు, నిర్లిప్తంగా!

"లేదండీ. . . లేదు. ఇక భరించలేను. నాకా అదృష్టం లేదు . . . నేను. . . నేను గొడ్రాలిని. నా జీవితం అయిపోయింది. పూర్వజన్మలో తల్లీ పిల్లల్ని విడదీసి ఉంటాను. వాళ్లు శపించారు. అందుకే నా కడుపు పండలేదు. . . నా మూలంగా ఈ వంశం అంతరించి పోకూడదు. . . ఏమండీ! నా మాట వినరూ. . ."

శాంతమ్మ మరి మాట్లాడలేక పోయింది. దుఃఖంతో గొంతు పెగల్లేదు.

ఆమె మౌనంగా రోదించసాగింది. ఆమె వెలా ఓదార్చాలో తోచలేదు మాధవ రావుగారికి.

"పోనీ. . . మీకు పెంచుకోవటం ఇష్టంలేకపోతే. . . మళ్లీ పెళ్లి చేసుకోండి. ఏదో ఒకటి చెయ్యండి. కానీ, ఏదీ చెయ్యకుండా ఊరుకోకండి. . ."

ఉన్నట్టుండి శాంతమ్మ భోరున ఏడ్చేసింది.

ఆయన ఏం చెప్పాలో పాలుపోక క్షణం తటపటాయించారు. చివరకు ఒక నిర్ణయానికి వచ్చినట్లు స్థిరంగా అన్నారు:

"శాంతా. . . ఊరుకో! ఇప్పుడేమైందని? నీ ఇష్టప్రకారమే ఎవర్నయినా దత్తత చేసుకుందాం. సరేనా?"

నమ్మలేనట్టు చూసింది శాంతమ్మ భర్తవైపు.

ఆయన చిన్నగా నవ్వారు. "నిజం, శాంతా. ఒకే చెట్టు విత్తనాలు ఎన్ని చోట్ల మొలిచి పెరగటం లేదు? నీ ఇష్టమే కానీ" అన్నారు.

"అయితే, మా అన్నయ్యకు ఈ రోజే కబురు చేస్తాను." శాంతమ్మ ఉత్సాహంగా లేచింది.

ఇంత కాలానికి భర్త తన ప్రతిపాదనను అంగీకరించినందుకు ఆవిడకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. అయితే, ఒక వైపు చిన్న భయంకూడా ఉంది. 'ఆయన అంగీకరించారు. మళ్లీ మనసు మార్చుకోక ముందే ఈ పని జరిపించేయాలి' అనుకుంది.

మాధవరావుగారు మాట్లాడలేదు.

"అన్నయ్య కబురుకూడా చేశాడు. మీరు సరేనంటే రేపీపాటికి పిల్లాడితో సహా ఇక్కడ ఉంటాడు" అంటూ తొందరపెట్టింది శాంతమ్మ.

ఆయన భార్యవైపు నిశితంగా చూస్తూ అడిగారు:

"మీ అన్నయ్యకు పిల్లలెంత మంది?"

"ఇద్దరు. అయితే. . ."

"ఆగాగు. నన్ను చెప్పనీ. ఇద్దరూ మగపిల్లలే. అవునా? మీ అన్నయ్యకూడా బాగా కలిగినవాడే. అయినా, ఉన్న ఇద్దరిలో ఒకడిని మనకు పెంపకానికి ఇస్తాననటంలో అంతరార్థమేమిటో ఆలోచించావా?"

"మన మీది అభిమానం కొద్దీ ఇస్తామన్నాడు. ఇందులో ఆలోచించ వలసిన అంతరార్థమేముంది?"

ఆయన చిన్నగా నవ్వారు. "అభిమానమే. కాదనను. కానీ, ఆ అభిమానం మన మీద కాదు. మన ఆస్తి మీద. అందుకే నేనొకటి ఆలోచించాను" అన్నారు.

"ఏమిటి ఆలోచించారు?" శాంతమ్మ ఆశ్చర్యంగా అడిగింది.

"చూడు, శాంతా! పిల్లలంటే ఎవరనుకున్నావు? దేవుని నందనవనంలో పూచిన పుష్పాలు. తిన్నగా దివి నుండి దిగి వచ్చిన అమృతమూర్తులు. రాయి ఏదయినా, దాన్ని మలిచే నేర్పులో ఉంది అందమంతా.

. . . పెంచుకోవాలని నిర్ణయించుకున్నప్పుడు ఆ అవకాశాన్ని ఒక అనాథ కిద్దాం. తలిదండ్రులున్న వారికే మళ్లీ కొత్తగా తలిదండ్రులను సృష్టించే బదులు, ఇద్దరినీ పోగొట్టుకున్న ఒక అనాథకు ఆ అదృష్టాన్ని ప్రసాదించుదాం. అదీకాక, మీ అన్నయ్య కొడుకునే పెంచుకుంటే చీటికీ మాటికీ వాళ్లు వచ్చి చూడటం, పిల్లవాని

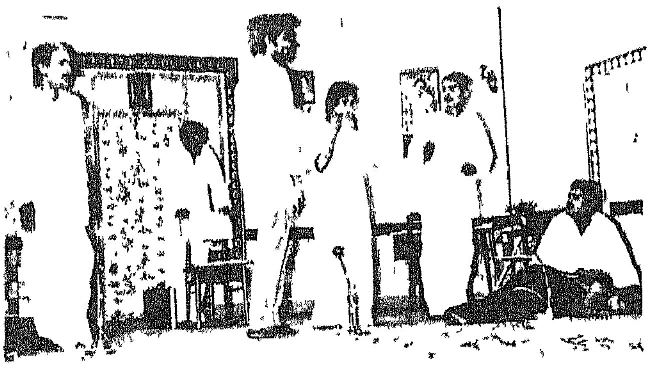

నాటక సమీక్ష

మట్టిబొమ్మలు

'మట్టి బొమ్మలు' నాటకం ఈ మధ్య మద్రాసు మ్యూజిక్ అకాడమీ హాలులో విజయవాడ ర. న. న. సమాఖ్య వారు ప్రదర్శించారు. 'కళాభారతి' ఈ కార్యక్రమాన్ని ఏర్పాటుచేసింది. దీనిని శ్రీ కోన గోవిందరావు రచించారు.

కథ— కట్నాలు, అమ్మాయిని అబ్బాయి మోసం, అనుమానాలు, ఒకరి వీడను చూసి మరొకరికి భయం. చివరకు మోసపోయిన యువతి, మోసగించిన యువకుడు ఆ ఇంటనే అల్లుడూ, కోడలూ కావడం, రహస్యాలు బట్ట బయలు అవడం, ఆత్మహత్యలు, చావులు, ఏడుపులు — తో ముగుస్తుంది ప్రదర్శన.

నాటకాలలో సినిమా అనుకరణల వలన ఎంత రసాభాస అవుతుందో ఈ ప్రదర్శనం ఒక ఉదాహరణ. పాటకీ, యాక్షన్‌కీ సంబంధం లేదు. ఉత్తరం విప్పి చదవకుండానే అమ్మాయి ఆనంద తరంగాలలో పాటలో లీనమైపోతుంది.

సంగీతం పేలవంగా ఉంది.

నాయక పాత్ర తేలికయిపోయింది. నాయిక నటనలో సౌలభ్యంలేదు.

మొత్తంమీద ప్రదర్శన రక్తికట్టలేదు.

ఇందులో శేషగిరిరావు, కృష్ణారావు, రామకృష్ణారావు, మధుబాబు, చిట్టూరి చక్రం, బాబీ, కుమారి పి. ఉమ, కుమారి బి. ఉమ నటించారు.

—ఎల్లోరా

పెంపకంలో ఆంక్షలు పెట్టడం— కొన్ని సాధక బాధకా లున్నాయి.

"అదే పైవాడయితే ఈ గొడవలు ఉండవు. మన అభిరుచికి అనుకూలంగా వాడిని పెంచుకోవచ్చు. ఇంకా కావాలను కుంటే, ఇంకొకరినికూడా పెంచుకోవచ్చు. అలవా, పాలవా అందివ్వాలే గాని. . . అందుకోవటానికి కావలసినంత మంది అనాథ లున్నా రీ దేశంలో! ఏ చెట్లకో పూసిన పువ్వులు తగిన అవలంబన లేక, ధూళిపాలవుతున్నాయి. సమాజం నిర్మిం చిన ఇనపచ్ఛట్రం వంటి ఆచారాలను ఎదిరించలేక. . . పెళ్లికాని తల్లులు . . . గుండెల్ని రాయి చేసుకుని వదులు కున్న ఈ అభాగ్యులు— ఆప్యాయత కోసం, ఆశ్రయంకోసం అలమటిస్తు న్నారు. కసీసం. . . ఏ ఒక్కరినో, ఇద్దరినో ఆదుకునే అవకాశం మనకు ఉంది. మనలా అందరూ పూనుకుంటే అనాథలు ఉండనే ఉండ రీ దేశంలో. వ్యామోహంలో, వయసు తెచ్చిన ఉద్రేకంలో పడి, ఆ చీకటి తప్పు ఫలితాన్ని భరించగలిగే ఆత్మ స్థైర్యం లేని పిరికివాళ్ల పాపానికి— రేపటి పౌరులుగా పెరగవలసిన ఈ చిన్నారి పాపలు. . . అనాథలుగా, ఎవరికీ అక్కర్లేని వాళ్లుగా పెరగటం— దేశానికీ, జాతికీ అవమానం."

మాధవరావుగారి మాటలు శాంతమ్మ మౌనంగా వింది. చివరకు అంది:

"మీరు చెప్పిందికూడా బాగానే ఉంది. కానీ, ఎవరినో తెచ్చి పెంచుకుంటే, వాళ్ల కులమేమిటో, సంప్రదాయమేమిటో కూడా తెలియదు. అదే మన వాళ్ల పిల్ల అయితే నిశ్చింత! ఎలాగూ మీరే అన్నారు కాబట్టి, మా అన్నయ్య కొడుకుతో పాటు మన వాళ్లలోనే ఇంకొకర్నికూడా పెంచుకోవచ్చు. మనం ఊఁ అంటే చాలు, పెంపకాని కివ్వటానికి చాలామంది కాచుకు కూర్చున్నారు. మీ రెన్ని చెప్పండి— ఇటువంటి విషయాల్లో మాత్రం కాస్త ముందు వెనకలు చూసుకోవాలి."

మాధవరావుగారు మాట్లాడలేదు.

"ఏమంటారు? మీరు సరేనంటే అన్నయ్యకు కబురంపిస్తాను. మా చెల్లి గారి కూతురు సుందరికూడా ఆ మధ్య దాని కూతుర్ని కావాలంటే మనకు ఇచ్చేస్తానంది. ఉత్తరం వెయ్య మంటారా?" ఆత్రతగా అడిగింది శాంతమ్మ.

"సరే, నీ ఇష్టం." మాధవరావుగారు ఆ విషయాన్ని మరి పొడిగించలేదు.

మూడవ నాటికి నానిగాడితో సహా ఊడి పడ్డాడు శాంతమ్మ అన్నగారైన సదానందం.

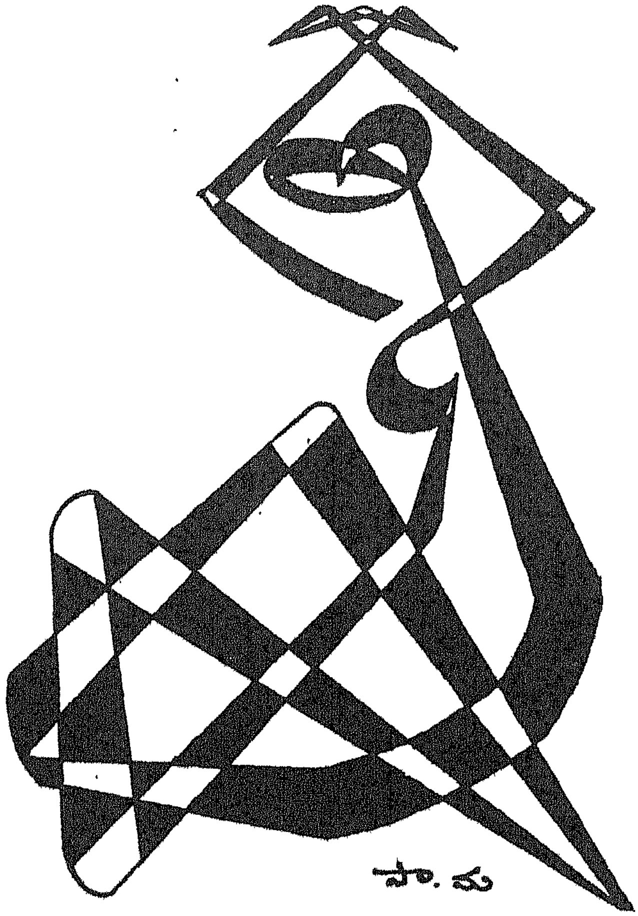

స్థూలరేఖ
చిత్రం— పాక మల్లేశం (వరంగల్)

"ఇంత కాలానికి బావగారికి మా మీద దయ కలిగింది. ధన్యులం. మా శాంతమ్మ బాధ చూడలేక, నానిగాడిని ఎప్పుడో మీ కిచ్చేద్దామని అనుకున్నాం. దేనికయినా కాలం కలిసి రావాలి కదా? చివరకు అంగీకరించారు. 'అంతే చాలు!' అన్నాడు సంబరంగా నవ్వుతూనే!

మాధవరావుగారు చిన్నగా నవ్వి ఊరుకున్నారు.

"నా కొడుకని చెప్పుకోవడం కాదు కానీ, నానిగాడు భలే చురుకనుకోండి. ఇంట్లో ఏమైనా అంటే చాలు— 'మా అమ్మా, నాన్నల దగ్గరకు పోతా' నంటాడు. అమ్మా, నాన్నా మీరేనట. క్షురవేతనకి ఎంత జ్ఞానమో చూశారా? మొన్నటికి మొన్న ఏమైందంటే. . ."

సదానందం చెప్పటం ఆపి శ్రోత వైపు చూశాడు.

మాధవరావుగారు పేపరు చూసు కుంటున్నారు.

శాంతమ్మ సదానందం చెపుతున్నది వింటూనే గుమ్మం వైపు చూస్తున్నది.

"అదేమిటే. . . నా మాటలు వింటున్నావా? అలా పరధ్యానంగా ఉన్నావేం?" అంటూ అడిగాడు సదానందం, చెల్లెల్ని.

"నీ మాటలు వినకేం? నానిగాడి సంగతి నాకు మాత్రం తెలియదట్రా! అదింకా రాలేదు చూడు. ఈ బండికే వస్తానని వ్రాసిందికూడా. దాని కోసమే చూస్తున్నాను" అంది శాంతమ్మ.

"అదెవరు?" ఆశ్చర్యంగా అడిగాడు సదానందం.

"చిన్నికూతురు సుందరి లేదూ? అది. దాని కూతుర్నికూడా దత్తత చేసుకోవా లనుకుంటున్నాంగా! ముచ్చటగా ఒక పిల్లాడూ, ఒక పిల్లా." శాంతమ్మ సంబరంగా అంది.

సదానందం ముఖం వాడిపోయింది. "అదేమిటి? ఈ విషయం నాకు ముందు చెప్పలేదేం?" అంటూ అడిగాడు.

శాంతమ్మ సమాధానం చెప్పేలోగా సుందరికూడా వచ్చేసింది.

"రావే. . . రా— ని గురించే అనుకుంటున్నాం." సాదరంగా ఆహ్వానించింది శాంతమ్మ.

ముఖం నిండా నవ్వు పులుముకుని వచ్చిన సుందరి సదానందాన్ని చూడగానే ఆగిపోయింది.

"అరే, అన్నయ్యకూడా వచ్చేశాడే! అప్పుడే అందర్నీ పిలిపించేశావన్న మాట" అంది అనుమానంగా చూస్తూ.

"నేను రాకుండా ఎలానే, సుందరీ? పెంపకానికి ఇచ్చేది మా నానిగాడినేగా?" సదానందం ఓరగా చూస్తూ అన్నాడు.

"నానిగాడినా? అక్కయ్య మా చిన్న దాన్ని పెంచుకుంటానని వ్రాసింది మరి. ఆడపిల్లంటే శ్రీమహాలక్ష్మితో సమానం." అసహనంగా అంది సుందరి.

"మీ రిద్దరూ కరెక్టే. ఎందుకంటే, నానిగాడిని, చిన్నదాన్ని— ఇద్దర్నీ దత్తత చేసుకోదలిచాం" అన్నారు మాధవరావు గారు నవ్వుతూ.

ఈ సారి తెల్లబోవటం సుందరి వంతు అయింది.

"అదెలా వీలవుతుంది?" అంది తీవ్రంగా.

"ఎందుక్కాదు?" మాధవరావు గారు ఎదురు ప్రశ్న వేశారు.

"ఇద్దర్నీ ఎలా దత్తత చేసుకుంటారు, బావగారూ? పెంచుకోదలుచుకుంటే. . . ఇదిగో, నా కొడుకు. లేదా, దాని కూతురు. ఇద్దర్నీ వీల్లేదు" అన్నాడు సదానందం.

"అంతే. . . అంతే. ఏదో పోనీలెమ్మని నా కూతుర్ని పెంపకాని కిస్తానన్నాను గాని, మీరు వందమందిని పెంచు కుంటామంటే, దీని గతేం కావాలి? నా బిడ్డ నాకు బరువు కాదు" అంది సుందరి నిష్ఠూరంగా.

శాంతమ్మ మ్రాన్పడిపోయింది.

"పెంచుకుంటా మనుకున్నప్పుడు మా ఇష్టాయిష్టాలుకూడాఉంటాయమ్మా, సుందరీ! మాకు బోలెడంత ఆస్తి ఉంది. ఒక్కర్ని, ఇద్దర్ని కాదు, పదిమందినైనా పెంచుకునే స్తోమతు ఉంది. ఎందుకు గొడవ పెడతారు? బాగా ఆలోచించండి. శాంత బాధ చూడలేక, పిల్లల్ని పెంపకాని కిస్తామంటూ వచ్చి, ఇప్పుడు ఆస్తి పాస్తుల గూర్చి మాట్లాడ్డం భావ్యం కాదు" అన్నారు మాధవరావుగారు.

"ఇంకేం మాట్లాడమంటారు, బావగారూ? ఏదో ఆస్తి ఉంది, పిల్ల సుఖపడుతుందని ఆశతో వచ్చాను గాని, మీ రిలా బేరాలు పెడతారనుకోలేదు. మీ సరదా కోసం నా కూతుర్ని ఇవ్వ దలుచుకోలేదు. ఏదో ఒకటి తేల్చి చెప్పండి" అంది సుందరి.

"ఇద్దర్నీ పెంచుకుంటామంటే వీల్లేదు. ఏదో ఒకటి చెప్పండి" అన్నాడు సదానందం చివరిసారిగా.

మాధవరావుగారు [illegible]

"అడుక్కుంటూ [illegible] పెంచలేకపోతున్నాను గాని, మీ భూతుడు నాకు బరువు కాదు. పెద పిచ్చితల చెప్పినట్లు బాగా బుద్ధి చెప్పారు. ఇంకా దేనికి ఇక్కడ? పదలా, అన్నయ్యా పోదాం ..."

మందరి కూతుర్ని [illegible] విసవిసా వెళ్ళిపోయింది. ఆ [illegible] సదానందం కూడా వానిగాడి బబ్బు పట్టుకొని లాక్కుపోయాడు.

గాలివాన వెలిసినట్లయింది, వాళ్ళు వెళ్ళిపోగానే.

"నీళ్లే మన వాళ్ళు, శాంతా! [illegible] చూడలేక, నీకు వాళ్ళ పిల్లల్ని పెంచడానికి ఇష్టమని వచ్చి, తీరా ఆస్తి పూర్తిగా రాదని తెలిసి ఎంత కోపంగా వెళ్ళిపోయారో చూడు" అన్నారు మాధవరావుగారు బాధగా!

శాంతమ్మ భర్తవైపు [illegible] చూసింది.

"బాధపడకు, శాంతా! ఇదే ప్రపంచం. డబ్బు ఉన్న దగ్గరే ఆప్యాయతలు, అభిమానాలు. అన్నీ డబ్బుతోనే ముడి వేసుకొని ఉన్నాయి. జరిగింది మరిచిపో!" అనునయంగా అన్నారు మాధవరావు గారు.

• • •

మాధవరావుగారు కోర్టుకు వెళ్ళిపోయారు.

శాంతమ్మ ముందు హాల్లో కూర్చుని ఆలోచనలో మునిగిపోయింది.

ఇంతలో నౌకరు వచ్చి, "అమ్మా!" అంటూ పిలిచాడు.

శాంతమ్మ ఆలోచనల నుండి తేరుకుని, ఏమిటన్నట్లు చూసింది.

"బాబుగారు తమకీ కవరు ఇమ్మన్నారమ్మా!"

కవరు ఇచ్చి నౌకరు వెళ్ళిపోయాడు.

శాంతమ్మ కవరు విప్పి చూసింది.

కవరులో రెండు కాగితాలున్నాయి, ఒకటి చాలా పాతది. ఇంకొకటి [illegible] క్రొత్తగా ఉంది.

ముందుగా పాత కాగితాన్ని తీసి చదవసాగింది శాంతమ్మ.

"పూజ్యులు శ్రీనివాసరావుగారికి ..."

'శ్రీనివాసరావు ...' శాంతమ్మ ఒక్క క్షణం ఆలోచించింది. అవును ... అది తన మామగారి పేరే...

శాంతమ్మ ఆత్రతగా ఉత్తరాన్ని చదవసాగింది.

"పూజ్యులు శ్రీనివాసరావుగారికి,

మీరు కోరినట్లుగానే మా శరణాలయం నుండి ఒక కుర్రాడిని పంపిస్తున్నాను. సాహాయ్యగా శ్రీమ మా శరణాలయం వాకిలి ముందు ఈ పిల్లవాడిని ఎవరో విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోయారు. ఏ తల్లి కన్నదో గాని, నిర్దాక్షిణ్యంగా వదిలేసింది. అదృష్టవంతుడు గనక, మీ దృష్టిలో పడ్డాడు. మీ చల్లని నీడలో పెరిగి గొప్పవాడౌతాడనే విశ్వాసం నాకుంది. ఎక్కడో పుష్పించి రాలిపోవలసిన పుష్పం, భగవంతుని కోవెల్లో పడినట్లు, మీ ఇంటిలో స్థానం సంపాదించుకున్నాడు. కరుణామయుడైన భగవంతుని చల్లని దృష్టిలో అందరూ సమానులే.

ఒక అనాథ బాలుని పెంచుకోదలచిన మీ సహృదయతకు నా జోహార్లు.

ఇట్లు,

—శరణాలయాధికారి."

ఆ ఉత్తరాన్ని పదే పదే చదివింది శాంతమ్మ. ఆశ్చర్యంతో స్థాణువైపోయింది.

ఎన్నో ఆలోచనలు—అర్థం కానివి. ఏవేవో ప్రశ్నలు — జవాబు దొరకనివి.

'తన భర్త ...
తన పాలిట దైవం ...

ఒక అనాథ. ఏ తల్లి కాదనుకున్న ఫలమో ఇది! ఆ నాడే ఆ తల్లి పీక పిసికి చంపేసి ఉంటే? — ఈ నాడు ఆయనే ఉండేవారు కాదు. క్రిమినల్ లాయరుగా పేరుమోసిన ఆయనను ... తన మామ గారే పెంచుకోకపోతే ...

కథ ఇంకోలా ఉండేది. ఈ మంచితనం మట్టిపాలయ్యేది. ఈ దేవుడు భూమిమీద వెలిసి ఉండేవాడు కాదు.

భగవాన్ ... ఏమిటిది? ఏ చేతలలో ఎంత పరమార్థముంది? ఈ అమూల్యమైన వ్యక్తిని కంటికి రెప్పలా కాపాడావు [illegible] ... ఏవేవో ఆలోచించాను.

వంశం, కులం, సంప్రదాయం ఎంత అర్థంలేని మాటలు! వాటిలోనే పరమార్థముందనుకుని మోసపోయాను.

నా కళ్ళు తెరిపించావు ... నన్ను రక్షించావు ...'

శాంతమ్మ చేతులు జోడించి తృప్తిగా కళ్ళు మూసుకుంది.

రెండు వెచ్చని కన్నీటిబొట్లు రాలాయి. విషాదంలో, ఆనందంలో కూడా వచ్చేవి కన్నీళ్లే. ఆ కన్నీటి విలువలు మాత్రం అనూహ్యం.

రెండవ కాగితం విప్పింది శాంతమ్మ. అది మాధవరావు గారు వ్రాసినది.

"శాంతా,

దీనితోబాటు కొన్ని దశాబ్దాల క్రితం వ్రాయబడిన ఉత్తరం ఒకటుంది. అది చదివితే, అంతా నీకే అర్థమౌతుంది.

మన వివాహం అయిన రెండేళ్లకు మా నాన్న గారు పోయారు. పోతూ, పోతూ ఈ నిజాన్ని నా చెవిని వేసి పోయారు. ఇది చేదునిజం కాదు, శాంతా. తీయని నిజం. అనాథగా, పాప ఫలితంగా పుట్టిన నేను ఒక మహావ్యక్తి నీడను పెరిగాను. మనిషిలోని మంచినీ, చెడునూ నిర్ణయించేవి పరిస్థితులేగాని, పుట్టుక కాదనటానికి సాక్ష్యం నేనే, శాంతా!

ఈ నిజాన్ని ఇంతకాలం నాలోనే దాచుకున్నాను. అవసరం వచ్చింది గనక, ఈ రోజు బయట పెడుతున్నాను. బాగా ఆలోచించుకో, శాంతా. అంతకుమించి ఇంకేమీ ఇప్పట్లో చెప్పలేను.

నీ,

—మాధవరావు."

ఉత్తరం చదివి, కండ్లు తుడుచుకుంది శాంతమ్మ.

కాగితం, కలం తీసుకుని ఈ విధంగా వ్రాసింది:

" పతిదేవులకు,

నాకు జ్ఞానోదయమైంది. నా కళ్ళ ముందున్న మబ్బులు తొలగిపోయాయి. ప్రతి వ్యక్తి జీవితంలో ఏదో ఒక పరమార్థముందని తెలుసుకున్నాను. మీ అభీష్టమే నా అభీష్టం.

మీ సహధర్మచారిణి,

— శాంత."

తేలికపడిన మనస్సుతో నౌకరును పిలిచి, ఆ ఉత్తరాన్ని భర్తకు పంపించింది.

అడవిదగ్గరంగా . . .
ఫోటో— ఎస్. బి. టకల్కర్ (కొల్హాపూర్)